

*Шерешкова І. І. ад'юнкт кафедри морально-психологічного забезпечення діяльності військ (сил) гуманітарного інституту Національного університету оборони України імені Івана Черняхівського
<https://orcid.org/0000-0002-8358-9871>*

АТРИБУТИ ТЕКСТУ ТА ЗАКОНОМІРНОСТІ ЙОГО ПСИХОЛОГІЧНОГО ВПЛИВУ НА ЛЮДИНУ

Стаття присвячена виявленню атрибутів тексту та закономірностей їх психологічного впливу, що спроможні викликати негативні психологічні ефекти у читача в умовах соціальної ситуації опанування ним певного тексту. Розглянуто потенціал психолінгвістичного маніпулювання текстами, які несуть у собі ризики індоктринації, активного навіювання у різний спосіб певних ідеологічних поглядів, що спроможні через індивідуально-психологічні ефекти підривати локальну або загальну соціальну стабільність особистості. Наведені у статті підходи дозволяють визначати домінуючу семантику тексту та полюсність його психологічного впливу.

Ключові слова: *медіа; текст; семантика; психологічний аналіз; психолінгвістика; психологічний самозахист; психологічний вплив.*

Вступ. Теоретичний оглядовий аналіз наукових досліджень та актуальних подій показав, що особливу небезпеку в умовах культурного та ідеологічного протиборства складають мовленнєві, масово-комунікативні текстові засоби, які спроможні здійснювати індоктринацію в свідомість реципієнта певних нарративів, викликати у нього латентні стани амбівалентності соціальних установок та цінностей. Тому актуальним науково-прикладним завданням вважається виявлення атрибутів мовленнєвих засобів (текстів), механізму системоутворення компонентами тексту внутрішніх психічних явищ у реципієнта та дослідження закономірностей зовнішньо-аферентаційних викликів, включно й негативного психологічного змісту, деформуючої або й руйнуючої спрямованості, які вони можуть містити.

Теоретичне підґрунтя. Питання впливу структурно-сміслових особливостей тексту на процес його розуміння відносяться до числа малоопрацьованих. Причини цього полягають, передусім, у недостатній розробці загальної теорії тексту у сучасній вітчизняній психологічній науці та психолінгвістиці. Однак, припущення про можливість управління процесом розуміння за допомогою текстових засобів висловлювало багато дослідників. Одним з

перших дослідників, хто акцентував увагу на комунікативній функції тексту, був Р. Барт, який запропонував систему елементів (кодів) смислу твору, що відображають як внутрішню, так і зовнішню структуру тексту [3].

А.А. Брудний, в контексті виявлення можливості управління процесом розуміння за допомогою текстових засобів, зазначав: “Можна сказати, що текст мов би керує процесом розуміння, починаючи з перших осмислених одиниць поділу в індивіда формується настановлення, пов’язане з прогнозуванням наступного змісту” [6].

Психологічним у змістовленні поняття “текст” займалися З.І. Кличнікова, Т.М. Дрідзе, А.А. Брудний, Д.І. Блюменау, О.Б. Старовойтенко, Я.Ф. Андрєєва, І.В. Александрук.

Результати відповідних досліджень доводять, що текст має високий рівень впливу на психіку людини.

Вивченням атрибутівних характеристик тексту займалися Р. Богранд та В. Дреслер. Виходячи з їх досліджень текст має усталені характеристики, які формують його змістовність, семантику та можливий інформаційний вплив.

Психолінгвістичні закономірності тексту досліджував А.П. Журавльов (визначення фонетичного значення

(семантичного диференціалу) слів російської мови).

Вплив логічної структури тексту на його розуміння досліджував і В.М. Козієв, підкреслюючи, що тип логічної структури тексту впливає як на способи донесення до читача основної ідеї повідомлення, так і думок, що підпорядковані цій ідеї.

Ключові психолінгвістичні підходи до аналізу усного й писемного мовлення, психологічні особливості мовленнєвої діяльності досліджують Л.В. Засекіна та С.В. Засекін.

Напрацюваннями психології та наук із соціальних комунікацій, медіапсихологію, концептуальні основи медіаосвіти вивчає Л.А. Найдьонова.

Американські дослідники, Е. Томпсон, Т.А. ван Дейк и В. Кінч, зосереджують свою увагу на зовнішню організацію повідомлення. Зокрема, Е. Томпсон, стверджує, що структура повідомлення в більшості випадків впливає на сприймання слухача (мається на увазі зовнішня структура тексту – порядок речень), а згідно моделі розуміння тексту Кінча та Дейка, читачі намагаються спочатку інтерпретувати повідомлення, спираючись на його поверхневу структуру, однак, у випадку виникнення певних ускладнень, з якими стикається читач, вирішальне значення має глибинна (сміслова) структура, проникнення в яку тільки й дає змогу зрозуміти текст [24].

Вивченню впливу смислової структури тексту на його розуміння присвячені дослідження Г.Д. Чистякової та О.М. Копиленко. Г.Д. Чистякова, досліджуючи залежність розуміння тексту від його денотатної структури, дійшла висновку, що ця структура відображає основні особливості процесу розуміння повідомлення, дозволяючи спрогнозувати його результати. О.М. Копиленко наголошує на провідній ролі смислової організації тексту для адекватного його розуміння та запропонувала схематичну модель смислової структури тексту у вигляді сукупності заголовків окремих висловлювань.

Однією із спроб проаналізувати можливість стимулювання розумових

реакцій читача за допомогою текстових засобів здійснив Л.П. Доблаєв.

Зазначимо, що знайомство читача з текстом можливо тлумачити як особливий вид дискурсу. Говорячи про диференціацію понять “текст” та дискурс”, під першим розуміють переважно абстрактну, формальну конструкцію. Дискурс, в свою чергу, тлумачать з точки зору ментальних процесів та в зв’язку з екстралінгвістичними факторами (прагматичними, соціокультурними, психологічними та ін.) [8]. Дискурс найчастіше визначають як текст, занурений у життя [16].

Домінуючим чинником людської діяльності є вербальна комунікація, через свою спроможність не лише найоптимальніше передавати значення та смисли реципієнту, а й впливати на сприйняття та розуміння цих повідомлень, змінюючи таким чином не лише когнітивні, а й емоційно-сміслові структури його свідомості.

Найбільш розповсюдженою формою передачі інформації через вербальний комунікаційний канал є текстова форма. Слово «текст» (лат. textus) означає тканина, сплетіння, з’єднання. У психології текст визначається як – витвір розмовно-розумового процесу: завершений, об’єктивований у вигляді письмового документу, оброблений у відповідності з типом цього документу, що складається з назви (заголовку) і ряду особливих одиниць (надфразових одиниць), об’єднаних різними типами лексичного, граматичного, логічного, стилістичного зв’язку і має визначену цілеспрямованість і прагматичну установку [9].

Кожен текст вміщує певні завдання психологічного впливу на свідомість реципієнта з метою досягнення мети, яку ставив перед собою автор. Для цього застосовуються такі засоби, як структурна організація тексту, залучення метатекстових елементів, психолінгвістичних стратегій, використання текстів різних жанрів, посилання на авторитетні джерела, підсилення ефектів ілюстраціями, графіками, фото, прийоми, що посилюють діалогічність повідомлення тощо.

Текст розглядається як перетворена форма реальної міжособистісної взаємодії автора і реципієнта, діалогу двох суб'єктів стосовно тих чи інших проблем. Саме повідомлення при цьому виступає не просто як автономна система знакових елементів, а як підсистема більш складної системи мовної комунікації. Тобто, в тексті, з точки зору представників даного підходу, закладені, з одного боку, мета та комунікативний намір автора повідомлення, з іншого – програма роботи реципієнта з ним [22].

З огляду на необхідність розкриття рамок твору, виходу у позатекстову реальність, складну проблему для чіткого окреслення меж інтенційності автора та свободи інтерпретатора становить словесне оформлення тексту, зокрема артикуляція точки зору автора на деяку подію чи її передумови має всі підстави не бути асимільованою в особистісний простір читача. Тому сугестія повинна мати атрибути для впізнавання і привласнення чужого уявного світу, тобто «мовленнєві акти персонажів і драматичного, й оповідного вимислу є автентичними мовленнєвими актами, які володіють усіма локутивними характеристиками, ілокутивною силою і «точкою прикладання» та всіма навмисними й ненавмисними перлокутивними ефектами. Проблема ж полягає в конститутивних мовленнєвих актах самого контексту, іншими словами, самого оповідного дискурсу - авторського дискурсу» [12].

Методи дослідження. Для вирішення поставлених у роботі завдань були використані теоретичні методи дослідження: аналіз наукових джерел з проблеми дослідження, синтез, порівняння, узагальнення.

Результати і обговорення. При породженні тексту велику роль відіграють соціально-психологічні, когнітивні та лінгвістичні фактори, які позначають як відповідні виміри повідомлення. Так, соціально-психологічний вимір включає різноманітні стратегії, які дозволяють дійти згоди щодо реальності, про яку йдеться у повідомленні. На основі цієї соціально-психологічної зумовленості виникають

фрейми та схеми як засоби розуміння та структурування реальності. Вони складають когнітивний вимір тексту. Нарешті лінгвістичний рівень характеризується тематичною структурою, типом та конкретною мовною реалізацією повідомлення [23].

Виходячи з аналізу результатів досліджень обов'язкових текстових категорій, найповнішим його шерегом, на нашу думку, є: зв'язність, цілісність, завершеність, структурність, подільність, інформативність та діалогічність.

Зв'язність забезпечується сукупністю факторів – логікою викладу, специфічною організацією мовних засобів, комунікативною спрямованістю повідомлення, композиційною структурою.

Можна виділити засоби, що забезпечують зв'язність повідомлення:

- повторення лексичних елементів, компонентів речення та інших лінгвістичних елементів;

- анафора, яка підкреслює, що було сказано раніше, та катафора, яка вказує на подальший розвиток змісту;

- кон'юнкції, що показують, які відношення та зв'язки існують між подіями та ситуаціями, про які йдеться у тексті [17].

Цільність, у свою чергу, забезпечується основним концептом, загальним смислом тексту, у відповідності з яким кожний елемент твору набуває свого закінченого сенсу [7]. Цільність тексту вкорінена у єдності комунікативної інтенції того, хто говорить, та в ієрархії планів (програм) мовленнєвого висловлювання. Цільний текст – це текст, який при переході від одного послідовного ступеня до другого, більш глибокого, кожний раз зберігає смислову тотожність, позбавляючись лише маргінальних елементів [15]. Цілісність тексту досягається поєднанням всіх його елементів між собою та підпорядкуванням загальному концепту, який є втіленням глибинної семантики повідомлення.

Завершеність тексту визначається такими факторами, як предметно-смилова вичерпність; мовленнєвий задум адресата та типова композиційно-жанрова форма завершення. Найважливіший критерій завершеності висловлювання – це

можливість відповісти на нього, точніше зайняти відносно нього позицію відповіді [5].

Будь-який концепт твору об'єктивується у його внутрішній (смысловій) структурі. *Структурність* тексту являє собою єдність зовнішньої (формальної) та внутрішньої (смыслової) структур, які тісно співвідносяться з двома семантичними рівнями твору – поверховим та глибинним [21]. При цьому важливішою для глибокого та адекватного розуміння тексту є його глибинна семантика, тобто розуміння контексту мети та суті сказаного реципієнтом.

Подільність тексту дає можливість оперувати з фрагментами твору в процесі сприймання. Завдяки цьому атрибуту тексту реципієнт може порівнювати, трансформувати уривки, що віддалені один від одного, але пов'язані загальним змістом, встановлювати смыслові зв'язки між окремими текстовими елементами.

Текст є подільним: для психології читання ця властивість тексту має фундаментальне значення. Завдяки подільності читач в змозі мислено зіставити окремі ланцюги змісту, комбінувати їх у сполученнях, що дозволяють глибше проникнути у суть прочитаного. Подільність тексту створює можливість випускати одні його елементи, звертаючись до інших повторно; ця можливість будувати "власний" читацький текст із запропонованого набору елементів реалізується не лише у посібниках з програмованого навчання. По суті будь-яку книгу можна читати вибірково [6].

Зв'язок різних елементів тексту в ціле при його сприйманні відбувається в результаті послідовного переміщення уваги від одного відносно закінченого елемента до іншого. Різницю у сприйманні тексту більшість дослідників пояснюють різними особливостями реципієнтів: фізіологічними, індивідуально-психологічними, віковими, соціально історичними.

Абзаци, параграфи, розділи грають «роль» розривів сприймання, які необхідні для фіксації прочитаного, формування нейронних доріжок читача, акцентування на головному і виділення додаткового, що

розширює або уточнює текст. Графіка параграфа апелює до образної частини мозку та доповнює текст асоціативними, чуттєво-орієнтованими зв'язками [14].

Інформативність тексту у науковій літературі розглядається як категорія, що забезпечує вербалізовану організацію знань, їх осмислення, передавання та кодування читачем.

Інформаційна насиченість – загальна кількість інформації, яка міститься в тексті. Однак цінність має перш за все нова інформація, корисна, прагматична, саме вона є показником інформативності тексту. Інформаційна насиченість тексту – абсолютний показник якості тексту, а інформативність – відносний, оскільки ступінь інформативності повідомлення залежить від потенційного читача. «Інформативність тексту – це ступінь його смисло-змістовної новизни для читача, яка заключна в темі та авторській концепції, системі авторських оцінок предмета думки» [2].

Притаманна будь-якому повідомленню *діалогічність* виражається у своїй внутрішній структурі, що містить як відкриті, так і приховані апеляції до одних авторів, полемізує з поглядами інших, спирається на авторитети, відомі факти, положення (наприклад, шляхом цитування), або піддає їх сумніву [11]. Діалогічний текст містить апеляції до реципієнта, його потреб, запитів, інтересів, він орієнтований на певний рівень знань. Зіставлення різних точок зору, смыслових позицій, яке також притаманне діалогічному тексту, має на меті стимулювати виникнення нового знання, ставлення, оцінки у людини, що його сприймає [22].

Діалогічний текст спрямований не лише на інформування, а й розвиток особистості, стимулювання розумової й комунікативної активності людини, розрахований на міркування та активне, рефлексивне засвоєння сказаного. Людина не лише відтворює смыслову структуру вихідного повідомлення, а й формує цілу низку діалогічних реакцій на нього, таких як згода або незгода, подив, заперечення, запитання-відповідь. При цьому, Н. В. Чепелевою було виділено основні

чинники, що викликають такі реакції читача. До них належать: зіткнення буденних знань читача та теоретичних знань, закладених у текст; розходження особистого досвіду читача та інформації, що міститься в тексті; розбіжність в оцінках автором та читачем тих чи інших положень, подій, осіб; різні теоретичні тезауруси автора і читача, наприклад, приналежність до різних наукових шкіл; незбіг емоційного ставлення автора і читача до тих чи інших подій, фактів, осіб або думок; не виправдання очікувань, гіпотез, здогадок читача стосовно подальшого змісту твору; розходження цілей автора і читача [23].

Як бачимо, текст – складне, багаторівневе семіотичне утворення, яке комбінує у собі: 1) взаємодію автора (задум, комунікативний намір) та реципієнта (програму діяльності того, хто його сприймає); 2) вирішальний психологічний вплив на свідомість реципієнта (не лише на когнітивну, а й смислову сферу особистості), дозволяючи керувати процесами сприймання та розуміння повідомлення. Тому, існує необхідність встановлення усіх компонентів функціональної системи роботи реципієнта з текстом як акту системоутворення за участю зовнішнього (текст) та внутрішнього (психіка реципієнта) агентів-систем – від елементарного рівня до рівня цілого акту прочитання тексту, акту семантичної, смислової інтеріоризації.

Сприймання тексту відбувається на таких рівнях: спочатку реципієнт сприймає знакову форму тексту, потім переходить до рівня розуміння сенсу висловлювання, а від нього – до рівня сприймання тексту як цілісної структури.

В ситуації, коли реципієнт засвоює зміст будь-якого тексту, семантико-синтаксичні властивості такого тексту як пускові аферентації засвоєння через механізми психічного системогенезу, збуджують об'єкти пам'яті реципієнта, виводять такі об'єкти із загального депо пам'яті у його свідомість. Такі семантико-синтаксичні властивості тексту представлені в ньому конкретними лексемами та їх відношеннями. Водночас і актуалізовані текстом об'єкти пам'яті реципієнта,

вербалізуючись в свідомості, також є лексемами (за внутрішньо-суб'єктивним механізмом – семемами) “внутрішньої мови” (Л.С. Виготський) реципієнта. Вербалізація, лексемне оформлення об'єктів пам'яті під впливом обстановочних, текстових аферентацій відбувається на основі психологічних механізмів словесної асоціації та асоціативних законів та відповідних ефектів [20].

Механізми словесної (лексемної) асоціації тут діють відповідно до ключового принципу системогенезу – вивільнення компонентів системи від надлишкових ступенів свободи [1]. Тобто усвідомлення і розуміння пропозицій тексту відбувається шляхом вивільнення асоціативних зв'язків лексем тексту та об'єктів пам'яті людини від надлишкових ступенів семантичної, значеннєвої свободи таких зв'язків. Водночас певні семантико-синтаксичні властивості тексту спроможні або перешкоджати такому процесу, гальмуючи розуміння пропозицій тексту, або форсувати сприйняття реципієнтом пропозицій раніше аніж він оцінить щонайменше небезпеку для своєї ціннісної сфери таких пропозицій. Такі завади стабільного системогенезу сприймання тексту реципієнтом спроможні виступати як механізм індоктринації або “процес активного навіювання різними засобами певних ідеологічних поглядів... Індоктринація вважається різновидом маніпуляції свідомістю” [18], “промиванням свідомості” [13].

Семантико-синтаксичні властивості тексту, що спроможні бути джерелами активного навіювання, індоктринації у семантичне ціннісне поле реципієнта певних смислів, також пов'язані із закономірностями психологічних законів пам'яті. Передусім ефективність та висока вірогідність індоктринального психологічного впливу на реципієнта пов'язані із законами зв'язку пам'яті з емоціями, мотивацією (потребами), з мисленням, законами незавершеної дії і краю. Емоційність тексту, передусім трансляція текстовими одиницями базових емоцій, наприклад здивування, страху, туги, або відрази, пригнічує когнітивні процеси, процеси мислення, що спрямовані в першу

чергу на критичне усвідомлення і вичерпне розуміння пропозицій тексту. Водночас емоції посилюють увагу людини до об'єкта, на який вони спрямовані, особливо виразно та впливово тоді, коли емоція досягає рівня афекту (теорія Т. Рібо) [20].

Глибина та поширення ефектів від психологічних та психолінгвістичних впливів семантико-синтаксичних властивостей текстів на свідомість людини пов'язані також із дією психологічних феноменів натуралістичної омани та самовпевненості. Ефекти натуралістичної омани полягають у тому, що люди схильні визначати сприйнятливим, нормальним та позитивним те, що вони спостерігають у типових, звичних випадках реального життя. Натуралістично мислячий суб'єкт розмірковує фрейм-формулою “те, що типово – нормально, те що нормально – прийнятно або добре”. Феномен самовпевненості породжує ефекти некритичного, поверхового відношення суб'єкта до семантичного, смислового навантаження текстів, що зустрічаються ним уперше. Відповідно суб'єкт неусвідомлено схиляється переоцінювати вірність своїх суджень, тяжіє до швидких або зручних рішень. Таким чином, за умов регулярного впливу текстів із певними семантико-синтаксичними властивостями, психологічні феномени натуралістичної омани та самовпевненості спроможні ставати механізмами “м'якої” індоктринації потрібних адресанту цінностей та переконань [20].

Інформаційний чи інформаційно-психологічний вплив на психіку людей відбувається протягом усього їхнього життя. Цей вплив може нести як позитивні, так і негативні наслідки для психіки.

Процеси індивідуальної відповіді людини на фактори медіа-впливу, як зазначає сучасний провідний сучасний соціолог З. Бауман, викликані зростаючою складністю пристосування людини, соціальних груп, інститутів до актуальної реальності, яка швидко і безперервно змінюється. Породжені бурхливим технологічним розвитком зміни призводять до утворення безлічі автономних реальностей, які безпосередньо втручаються

у внутрішній світ людини, впливаючи на його цінності, етику, ставлення до політики, саме сприйняття світу [4].

Таємний примус особистості як спосіб управління використовується на всіх рівнях соціальної взаємодії людей – від міжособистісного спілкування, до масової комунікації і притаманне різним культурам і історичним умовам [10].

Реакція суб'єкта на ситуацію загрози здоров'ю чи усталеній життєдіяльності, на думку українського психолога А. Фурмана, актуалізує роботу механізмів психологічного захисту, максимально викликає до життя внутрішні резерви психологічного опору зрілої особистості негативним впливам навколишнього світу [19].

За основу формування психологічної безпеки висувають розвиток психологічного самозахисту людини. Особливого значення набуває психологічний самозахист як одна з адаптаційних систем особистості, яка відповідає за ефективне пристосування до оточення в умовах інформаційної перенасиченості світу. Психічні захисти покликані забезпечити психічну рівновагу суб'єкта, знизити рівень тривоги, напруження. Це вдається у результаті витіснення конфліктогенного змісту за межі свідомості. Психологічний самозахист особистості виступає здатністю учасників комунікації до саморефлексії, критичного мислення щодо споживання інформації та вироблення свого роду “інформаційного імунітету” як способу подолання дисфункцій та протидії маніпулятивним технологіям.

Модель категорії “психологічний самозахист від негативного впливу комунікації” – це сукупність заходів адаптаційної системи внутрішньої сфери психологічного захисту, що включає ситуаційні захисні автоматизми, копінг-стратегії, компенсації, спрямовані на подолання дисфункцій, психологічного дискомфорту та протидії маніпулятивним інформаційним технологіям.

Висновки. Поряд з тим, що текст розглядається як єдине словесне ціле, його структура має універсальні типологічні ознаки, які виражені такими його атрибутами як зв'язність, цілісність,

Питання психології

завершеність, структурність, подільність, інформативність та діалогічність.

Атрибути тексту являють собою складне, багаторівневе семіотичне утворення, яке несе в собі вирішальний психологічний вплив автора на свідомість реципієнта з прихованою можливістю керування процесами сприймання та розуміння свого повідомлення. Цей вплив може нести як позитивні, так і негативні наслідки для психіки. Мову можна навмисне використовувати як засіб маніпулювання в умовах протистояння шляхом нав'язування певної картини світу, деформації світосприйняття та негативного впливу на загальний психофізіологічний стан людей.

Наведене актуалізує важливість здійснення всього необхідного комплексу завдань попередження негативних наслідків впливу мовленнєвих засобів (текстів) на морально-психологічний стан особового складу Збройних Сил України передусім на основі обізнаності щодо наявності атрибутів будь-якого тексту та закономірностей психологічного впливу інформаційних продуктів, що потрапляють у сферу свідомості військовослужбовців та інших представників цільових аудиторій Збройних Сил України; формування їх здатності до психологічного самозахисту від негативного впливу мовленнєвих засобів (текстів).

Список використаних джерел

1. Анохин П. К. Очерки по физиологии функциональных систем. Москва : Медицина, 1975. 448 с.
2. Бабайлова А. Э. Текст как продукт, средство и объект коммуникации при обучении неродному языку. Изд. Саратовского университета, 1987. 188 с.
3. Барт Р. Лингвистика текста / Р. Барт // Новое в зарубежной лингвистике. – Вып. VIII. – М. : Прогресс, 1978. – С. 442 – 449.
4. Бауман З. Индивидуализированное общество / Пер. с англ. под ред. В.Л. Иноземцева. М.: Логос, 2005. 390 с.
5. Бахтин М. М. Эстетика словесного творчества / М. М. Бахтин. – М., 1986. 445 с.
6. Брудный А. А. Понимание как компонент психологии чтения / А. А. Брудный // Проблемы социологии и психологии чтения. – М. : Книга, 1975. – С. 162–172.
7. Брудный А. А. Психологическая герменевтика / А. А. Брудный. – М. : Лабиринт, 1998. 336 с.
8. Ван Дейк Т.А. Язык. Познание. Коммуникация / Т.А. Ван Дейк. – М. : Прогресс, 1989. 312 с.
9. Гальперин И. Р. Текст как объект лингвистического исследования. – М.:Наука, 1981. 138 с.
10. Грачев Г.В. Информационно-психологическая безопасность личности: состояние и возможности психологической защиты. Москва : Изд-во РАГС, 1998. 125 с.
11. Гусев С. С. Проблема понимания в философии / С. С. Гусев, Г. Л. Тульчинский. – М. : Политиздат, 1985. 192 с.
12. Женетт Ж. Вымысел и слог / Жерар Женетт // Фигуры : [в 2 т.]. - М. : Изд-во Сабашниковых, 1998. - Т. 2. – С. 342-452.
13. Золотар О.О. Інформаційна безпека людини: теорія і практика : монографія. Київ : ТОВ «Видавничий дім «АртЕк», 2018. 446 с.
14. Лурия А. Р. Основы нейропсихологии. – М., 1973. 384 с.
15. Психолінгвістическа і лінгвістическа природа тексту і особливості його сприйняття / под ред. А.А. Леонтьева. – К. : Изд-во КГУ, 1979. 237 с.
16. Рикёр П. Герменевтика. Етика. Політика / П. Рикёр. – М. : АМИ-Изд. центр «Academia», 1995. 160 с.
17. Тичер С. Методы анализа текста и дискурса / С. Тичер, М. Мейер, Р. Водак Р. – Х. : Гуманитарный центр, 2009. 356 с.
18. Философский энциклопедический словарь / Гл. редакция: Л. Ф. Ильичев, П. Н. Федосеев, С. М. Ковалев, В. Г. Панов. Москва : Сов. Энциклопедия, 1983. 840 с.
19. Фурман А. В. Психодіагностика особистісної адаптованості. Тернопіль: Економічна думка, 2000. 197 с.
20. Хайрулін О.М. Інформаційно-психологічна безпека особистості в контексті мовної гри / Олег Хайрулін // Збірник наукових праць НАОУ. – 2021. – №1. – С. 189–208.
21. Чепелева Н. В. Психологія читання тексту студентами вузів / Н. В. Чепелева. – К. : Либідь, 1990. 100 с.
22. Чепелева Н. В. Текстова інформація як чинник психологічного впливу на свідомість реципієнта [Електронний ресурс] / Н. В. Чепелева. – Режим доступу : http://www.nbuv.gov.ua/old_jrn/e-journals/tri/2011_1/st4.pdf
23. Чепелева Н.В. Текст і читач: посібник. – Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2015. 124 с.

24. Thompson E. Some effects of message structure on listeners comprehension / E. Thompson // Speech Monographs, 1967. – №1.

References

1. Anokhin P.K. (1975) Essays on the physiology of functional systems [М.: "Medicine"]- 448 p. (in Russian).
2. Babaylova A. E. Text as a product, means and object of communication in teaching a non-native language. Ed. Saratov University, 1987. 188 p. (in Russian).
3. Bart R. Linguistics of the text / R. Bart // New in foreign linguistics. - Issue. VIII. - M.: Progress, 1978. - P. 442 - 449. (in Russian).
4. Bauman Z. Individualized society / Per. from English. ed. V.L. Inozemtseva. M.: Logos, 2005. 390 p. (in Russian).
5. Bakhtin M. M. Aesthetics of verbal creativity / M. M. Bakhtin. - M., 1986. 445 p. (in Russian).
6. Brudny A. A. Understanding as a component of the psychology of reading / A. A. Brudny // Problems of sociology and psychology of reading. - M.: Book, 1975. - P. 162-172. (in Russian).
7. Brudny A. A. Psychological hermeneutics / A. A. Brudny. - M.: Labyrinth, 1998. 336 p. (in Russian).
8. Van Dyck T.A. Language. Cognition. Communication / T.A. Van Dyck. - M.: Progress, 1989. 312 p. (in Russian).
9. Galperin I. R. Text as an object of linguistic research. - M.: Nauka, 1981. 138 p. (in Russian).
10. Grachev G.V. Information and psychological security of the individual: the state and possibilities of psychological protection. Moscow: Izd-vo RAGS, 1998. 125 p. (in Russian).
11. Gusev S. S. The problem of understanding in philosophy / S. S. Gusev, G. L. Tulchinsky. - M.: Politizdat, 1985. 192 p. (in Russian).
12. Genette J. Fiction and style / Gerard Genette // Figures: [in 2 volumes]. - M.: Sabashnikov Publishing House, 1998. - T. 2. - P. 342-452. (in Russian).
13. Zolotar O.O. Human information security: theory and practice: monograph. Kyiv: ArtEk Publishing House LLC, 2018. 446 p. (in Ukrainian).
14. Luria A. R. Fundamentals of neuropsychology. - M., 1973. 384 p. (in Russian).
15. Psycholinguistic and linguistic nature of the text and features of its perception / under. ed. A.A. Leontiev. - K.: Publishing House of KSU, 1979. 237 p. (in Russian).
16. Ricoeur P. Hermeneutics. Ethics. Politics / P. Ricoeur. - M.: AMI-Izd. Center "Academia", 1995. 160 p. (in Russian).
17. Ticher S. Methods of text and discourse analysis / S. Ticher, M. Meyer, R. Wodak R. - H.: Humanitarian Center, 2009. 356 p. (in Russian).
18. Philosophical Encyclopedic Dictionary / Ch. editors: L. F. Ilyichev, P. N. Fedoseev, S. M. Kovalev, V. G. Panov. Moscow: Sov. Encyclopedia, 1983. 840 p. (in Russian).
19. Furman A.V. Psychodiagnostics of personal adaptability. Ternopil: Economic Thought, 2000. 197 p. (in Ukrainian).
20. Khairulin O.M. Information and psychological security of the individual in the context of language play / Oleg Khairulin // Collection of scientific works of NAOU. - 2021. - №1. - P. 189–208. (in Ukrainian).
21. Chepeleva N.V. Psychology of text reading by university students / N.V. Chepeleva. - K.: Lybid, 1990. 100 p. (in Ukrainian).
22. Chepeleva N.V. Text information as a factor of psychological influence on the consciousness of the recipient [Electronic resource] / NV Chepeleva. - Access mode: http://www.nbu.gov.ua/old_jrn/e-journals/tri/2011_1/st4.pdf (in Ukrainian).
23. Chepeleva N.V. Text and reader: a guide. - Zhytomyr: Publishing house of Zhsu named after I. Franko, 2015. 124 p. (in Ukrainian).
24. Thompson E. Some effects of message structure on listeners comprehension / E. Thompson // Speech Monographs, 1967. – №1. (in English).

Summary

Shereshkova I. I. Adjunct of the Humanitarian Institute of the National University of Defense of Ukraine named Ivan Chernyakhovskiy

ATTRIBUTES OF THE TEXT AND REGULARITIES OF ITS PSYCHOLOGICAL INFLUENCE ON HUMANS

Introduction. Theoretical review analysis of scientific research and current events has shown that special danger in cultural and ideological confrontation are speech, mass-communicative textual means that can indoctrinate the recipient's consciousness of certain narratives, cause him latent states of ambivalence and social values. Therefore, the urgent scientific and applied task is to identify the attributes of speech means

(texts), the mechanism of system formation of the components of the text of internal mental phenomena in the recipient and study the patterns of external afferent challenges, including negative psychological content, deforming or destructive orientation.

Purpose. The purpose of the article is to identify the attributes of the text and the patterns of their psychological impact, which can cause negative psychological effects in the reader in a social situation, his mastery of a particular text.

Methods. Review and analytical study of literature.

Originality. Socio-psychological, cognitive and linguistic factors play an important role in the generation of the text. Based on the analysis of the results of research on mandatory text categories, its most complete series are: coherence, integrity, completeness, structure, divisibility, informativeness and dialogicity.

Text - a complex, multilevel semiotic formation, which combines: 1) the interaction of the author (idea, communicative intention) and the recipient (program of activities of those who perceive it); 2) decisive psychological impact on the consciousness of the recipient (not only on the cognitive but also the semantic sphere of personality), allowing to control the processes of perception and understanding of the message. Therefore, there is a need to establish all components of the functional system of the recipient with the text as an act of system formation with the participation of external (text) and internal (psyche of the recipient) agents-systems - from elementary to the level of the whole act of reading text, semantic, semantic internalization.

Information or information-psychological influence on the psyche of people occurs throughout their lives. This effect can have both positive and negative consequences for the psyche.

The development of psychological self-defense is put forward as the basis for the formation of psychological security. Of particular importance is psychological self-defense as one of the adaptive systems of the individual, which is responsible for effective adaptation to the environment in an information-saturated world. Mental defenses are designed to ensure the mental balance of the subject, reduce anxiety, stress. This is possible as a result of pushing the conflictogenic content out of consciousness.

Psychological self-defense of the individual is the ability of communication participants to self-reflection, critical thinking about information consumption and the development of a kind of "information immunity" as a way to overcome dysfunction and counteract manipulative technologies.

The model of the category "psychological self-protection from the negative effects of communication" is a set of measures of the adaptation system of the internal sphere of psychological protection, including situational protection automatisms, coping strategies, compensations aimed at overcoming dysfunctions, psychological discomfort and combating manipulative information technologies.

Conclusion. While the text is considered as a single verbal whole, its structure has universal typological features, which are expressed by such attributes as coherence, integrity, completeness, structure, divisibility, informativeness and dialogicity.

The attributes of the text are a complex, multilevel semiotic formation, which carries a decisive psychological influence of the author on the consciousness of the recipient with a hidden ability to control the processes of perception and understanding of his message. This effect can have both positive and negative consequences for the psyche. Language can be intentionally used as a means of manipulation in confrontational situations by imposing a certain picture of the world, distorting the worldview and negatively affecting the general psychophysiological state of people.

This highlights the importance of implementing all the necessary set of tasks to prevent the negative effects of speech (texts) on the moral and psychological condition of personnel of the Armed Forces of Ukraine primarily on the basis of awareness of the attributes of any text and patterns of psychological impact of information products. servicemen and other representatives of target audiences of the Armed Forces of Ukraine; formation of their ability to psychological self-defense against the negative impact of speech means (texts).

Key words: media; text; semantics; psychological analysis; psycholinguistics; psychological self-defense; psychological impact.

Received/Поступила: 07.02.22.